

БІЛЬЧЕНКО Євгенія Віталіївна,
доктор культурології, доцент,
професор кафедри культурології
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова

АРТ-ТЕРАПІЯ У СВІТЛІ ПОСТСТРУКТУРАЛІСТСЬКОГО ПСИХОАНАЛІЗУ: МИСТЕЦТВО CONTRA ТОТАЛЬНІСТЬ

У даній роботі ми спробуємо здійснити *постструктуралістський психоаналіз опозиції «тотальність/хвороба – мистецтво/терапія»* на основі методологічного синтезу *метаантропології Н. Хамітова (буденний – граничний – метаграничний рівні буття, або нудьга – туга – любов)* та *власної версії філософії діалогу* як діалектики стосунків за тріадою «Чужий – Інший – «Ближній» .

Процес постмодерної релятивації (дифузії цінностей), включаючи деідеологізацію, призвів до повної деконструкції ідентичності особистості, яка втратила вектори для колективного самовизначення, що компенсувало їй особистісне. Тенденції до симуляції, віртуалізації, деонтологізації викликали до життя відчуження, втрату віри і – гігантське буттєве «зяння». Заповнити це зяння можна лише Великою Ідеєю, яка б давала кожному усвідомлення того, що він є Щось більше («Мой адрес – не дом и не улица»). Відбувається радість від того, що ціле панує над одиничним (у М. Кундери: космогонічна радість сучасних «ангелів»). Так відроджується тотальність – хвороба неомодерного суспільства.

Онтологічна нестача формує потребу у «справжньому» бутті та виконує роль точки біфуркації у соціокультурній системі, серед усіх можливих флуктуацій розвитку якої людство обирає «нове середньовіччя», коли бажане *відродження моралі відбувається у формі відродження ідеології* (імперіалізм, фундаменталізм, шовінізм, націоналізм тощо), тобто – тотальності, визначеною пануванням знеособлених сакралізованих структур над суб'єктом. Даний процес ризикує обернутися торжеством «вічного» (первинного) фашизму («ур-фашизму» за У. Еко [3]) як архетипно-символічної інтенції, прообразу будь-якого тоталітаризму, що міститься у найглибших шарах колективного позасвідомого. Зазначене є актуальним для слов'янських суспільств насамперед України та Росії.

Досить точно суть ур-фашизму як вічної форми тотальності виразив російсько-єврейський письменник і драматург Ф. Горенштейн у романі «Псалом»: «Фашизм – це коли до талановитих ігор середньовіччя долучається багато бідних дітей з поганою кров'ю» [4]. Ур-фашизм живиться з «крові» соціальної фрустрації середніх класів, бюргерства, яке «надихнуло» на ідею пошуку втраченої традиції. *Традиціоналізм* як атрибут тотального мислення виходить із установки на Одкровення, приховане у давніх пам'ятках культури, що асоціюються із Золотим віком, коли начебто не втрачені ще були Письмена Бога/Археписьмо (Ж. Дерріда). Подібний традиціоналізм має еклектичний квазірелігійний характер, оскільки до купи змішуються різнорідні джерела, суперечності між якими вважаються не суттєвими. За дотепним вираженням У. Еко: «... звалити в купу Августина і Стоунхендж - це і є симптом ур-фашизму» [3, с. 23]. Звідси – *неприйняття модерну* (просвітницької ліберальної утопії особистості), що відрізняє ерзац-етнографічний стиль мислення *Blut und Boden* як пре-модерного за духом.

Завдяки критиці Просвітництва ур-фашизм неочікуваним чином співпадає з постмодерною ситуацією, у якій (попри усю позірну несхожість з іронічно-грайливим скепсисом) він може розвиватися на основі симуляції архетипів в гіпер-реальності медіа, де все вирішує група людей, яка оголошується «народом». У результаті народ постає як феномен декоративно-театральний, що у сучасних умовах ілюструє мережа Інтернет, де емоційна реакція спеціальної групи людей видається за «народну волю», що оголошує мислення «неможливою справою». Звідси – пошук «кволик інтелігентів», «зрадників», «пацифістів», що відійшли від «віковичних цінностей» і своїм «гуманізмом» дозволяють народу здатися «ворогу», розуміння культури як потенційного джерела вільнодумства.

Страх перед Іншим (*ксенофобія*) впливає із неприйняття тотальною картиною світу будь-якої критики. Критика ґрунтується на дистинкції – усвідомленні відмінності між предметом і свідомістю, яка його приймає (erohe Е. Гусерля). Дистинкція передбачає можливість похибок суб'єкта, а отже, і можливість своєї власної похибки, що допускає суперечку, незгоду, бо актів сприймання є стільки ж, скільки суб'єктів, що сприймають. Незгода як «відмінність» є незмінним атрибутом філософії, починаючи з її виникнення в античній Греції. Традиціоналізм сприймає незгоду як зраду. Незгода – це знак Інакшого, якого панічно боїться ур-фашизм.

Таким принципово Інакшим щодо тотальності, здатним протистояти масовому сп'янінню, ми вважаємо *феномен мистецтва*. Мова йде не про ескапічну втечу, а про *арт-терапію через перехід від буденного/нудьга до граничного/туга стану* (класифікація Н. Хамітова) – життєсвіту художнього,

основні риси якого протистоять тотальності. Мистецтво – *елітарне* і тому є культурною альтернативою «повстання мас». Мистецтво (навіть у найконсервативніших формах) – *інноваційне* і тому протистоїть ерзац-культу традиції. Мистецтво – *ігрове* (орієнтується на насолоду, уяву і спонтанність), тому знімає ідеологічний пафос серйозності. Мистецтво – *діалогічне* (інтерація «Автор – Читач»), тому утримує інакшість.

Зрештою, мова мистецтва – транснаціональна і транскультурна. Заснована на ідеалі мистецької гри *транскультура* як модус «буття у проміжку», «поза-перебування» (М.М. Бахтін, В.С. Біблер, М.Н. Епштейн) передбачає мета-позицію, носій якої знаходиться на перехресті культур й одночасно належить їм усім, вивищуючись над конкретним розмаїттям історичних, національних, расових, релігійних культур і акумулюючи в собі усі їх уже наявні варіації та ще не здійснені можливості [5].

Стан транскультури, у якому перебувають митці, здатні вирватися за вузькі межі тотальності «свого», супроводжує туга самотності. М. Кундера говорить: «Відчуженість у її принизливій, дивовижній формі виявляється не стосовно жінки, яку намагаєшся зловити, а стосовно тої жінки, яка колись була твоєю» [6, с. 99]. Щоб запобігти розвитку відчуження у транскультурного суб'єкта, необхідний *діалог*. Досягнути діалогу можна за умов усвідомлення не лише відмінного, але й схожого між «своїм» і «чужим». Ця схожість (*Третій*) відкривається у процесі зближення Я та Іншого в любові в любові до Близького.

Отже, застосовуючи постмодерну семіотику Е. Еко, ми довели, що внаслідок кудьтурпсихологічного переходу від тотальності до мистецтва відбувається тріадичний рух людини за ступенями: *Чужий – Інший – Близький* у філософії діалогу або *буденний – граничний – метаграничний рівні існування – нудьга/туга/любов* – у мета-антропології.

Список літератури:

1. Хамитов Н. Философия и психология пола. Одиночество женское и мужское / Назип Хамитов. – Киев: Ника-Центр, Москва: Институт общегуманитарных исследований, 2001. — 224 с.
2. Більченко Є. Людина без історії : Монографія / Євгенія Більченко. – К.: Видавець Білявський, 2015. – 371 с.
3. Эко У. Пять эссе на темы этики / Умберто Эко. – Спб.: Symposium, 2003 – 96 с.

4. Горенштейн Ф. Псалом: роман-размышление о четырех казнях Господних [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: <http://you-books.com/book/F-Gorenshtejn/Psalom>. – Вид з екрану.
5. Эпштейн М. Знак пробела. О будущем гуманитарных наук / Михаил Эпштейн. – М. : Новое литературное обозрение, 2004. – С. 622-634.
6. Кундера М. Нарушенные завещания: Эссе / Милан Кундера ; [пер. с франц. М. Таймановой]. – СПб. : Издательский Дом «Азбука-классика», 2008. – 288 с.

БІЛОГУР Влада Євгенівна,
доктор філософських наук,
професор, завідувач кафедри теорії методики
фізичного виховання та спортивних дисциплін
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ, ПСИХОАНАЛІЗ І АРТ-ТЕРАПІЯ СПОРТУ ТА СПОРТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Філософська антропологія – це наука про генезис та еволюцію фізично-анатомічної конструкції людини (у нашому випадку спортивної людини), біологічно-расові модифікації індивіда людського роду та поширюється на такі розділи, як анатомічна конструкція людини, антропогенез і антропосоціогенез, морфологія людини, динамічна еволюція людського роду. Філософська антропологія виділяє як об'єкт свого дослідження сферу «власне спортивного буття», власної природи спортивної людини, спортивної індивідуальності. Через антропологічний принцип здійснюється можливість пояснити природу спортивної людини, спортивний світ, через який проявляється спортивне буття, зрозуміти спортсмена як унікальний прояв спортивного духу і творця спортивної культури. У глибинних сферах спортивного життя людини, у континуумах її духовно-моральної, фізичної, підсвідомо-раціональної, ірраціональної і антробіологічної суб'єктивності можна відшукати справжні основи спортивної особистості, надаючи їм іманентно-суб'єктивне вираження сутніх сил людини як творця спортивного світу і культури. З кожною новою епохою особистість-спортсмен ніби зникала у сучасній цивілізації, і це зникнення актуалізує ще більше місце і роль особистості-спортсмена в умовах глобалізованого світу. Сьогодні філософська антропологія, говорячи про спортивну філософію, займає проміжне місце між біологічними науками й